

Chaplynsky K. O. Actual problems of compulsory examination. This scientific article deals with consideration of actual problems of carrying out examination. The author has analysed the opinions available in the legal literature about use of the compulsory methods of examination concerning suspects, witnesses and victims.

One of the biggest problems related to examination is the issue of the admissibility of the use of coercion and first of all - in the form of physical restraint, its limits and grounds for process participants who refuse to hold it. Despite the urgency of the problem, the level of its elaboration can not be considered sufficient. Some authors suggest this possibility, the second exclude it and others recognize it as a discussion. According to the author, there are unresolved issues about the possibility of use of physical restraint for examination of process participants, especially victims and witnesses. Whereas, the question of the admissibility of physical or psychological pressure to overcome the resistance of the witness and victim to the execution of any lawful order, expressed in the decision to conduct the investigative action requires theoretical and legislative solutions.

It is concluded that the compulsory examination by the decision of the investigation body can be applied to any process participants under the following conditions: if there is sufficient data to believe that a person's body has traces of a criminal offense or other symptoms; unless their study and fixing is indispensable probative value in criminal proceedings; if a person refused to be examined voluntarily; actions with compulsory examination should not damage the person's health who is being examined; during the examination procedure is obligatory the presence of doctor; compulsory examination shall be conducted by a reasoned decision of the investigator and usually with public prosecutor's warrants, with the exception of urgent cases.

Keywords: *examination, tactical supply, tactis, tactical methods, compulsion.*

Надійшла до редакції 29.10.2013

Калатур М. В.

кандидат юридичних наук

(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.14

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ ПРЕДМЕТА ТА МЕЖ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Надано загальну характеристику співвідношення понять «предмет» та «межі доказування» при здійсненні кримінального провадження.

Ключові слова: *предмет доказування, межі доказування, співвідношення, кримінальне провадження.*

Постановка проблеми. Стаття 92 КПК, у числі інших суб'єктів кримінального процесу, обов'язок доказування покладає на слідчого. На слідчого покладається обов'язок у межах компетенції щодо початку досудового розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (ст. 25 КПК), прийняття всіх передбачених законом заходів для збирання, перевірки та оцінки доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для досудового розслідування (ст. 91 КПК), а також встановлення об'єктивної істини. Вирішуючи питання про початок

досудового розслідування, слідчий визначає попередню правову кваліфікацію діяння та встановлює обставини предмета і меж доказування (ст. 214 КПК). Реалізуючи владні повноваження, слідчий притягує або залучає до участі в доказуванні й інших осіб. Усе це за своєю суттю становить практичне доказування – діяльність слідчого в досудовому розслідуванні.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У теорії кримінального процесу з поняттям предмета кримінально-процесуального доказування тісно пов'язане поняття меж доказування. Сьогодні питання про межі доказування належить до проблемних і дискусійних. Не отримали достатнього вивчення роль і діяльність слідчого у визначенні межі доказування. Серед найбільш відомих досліджень з цих питань – праці вчених-правників Г.М. Міньковського, М.С. Строговича, В.Г. Танасевича, Ф.Н. Фаткулліна, П.А. Лупінської, М.М. Михеєнка та ін.

Виклад основного матеріалу. За поодиноким винятком, учені розділяють поняття «предмет доказування» та «межі доказування», однак розуміння вказаних категорій, їх змісту – різне. За однією концепцією, межі доказування – це обсяг доказів, необхідних для встановлення обставин, що входять до предмета доказування. Відповідно до іншої, межі доказування – це рамки встановлення й дослідження фактів, що є доказами. Окремі вчені бачать межі доказування в межах дослідження «по вертикалі», на відміну від предмета доказування, де дослідження йде «по горизонталі». Межі доказування розглядаються й як необхідна глибина дослідження обставин предмета доказування.

Так, М.С. Строгович вважає, що визначення предмета доказування означає визначення межі та напряму досудового розслідування [1]. П.А. Лупінська, пов'язує зміст предмета доказування з обсягом доказового матеріалу, підкреслюючи, що межі доказування – це коло доказів, необхідних для достовірного, тобто істинного встановлення відповідних фактів і обставин кримінального правопорушення [2].

Цікавою є думка Ф.Н. Фаткулліна про те, що межі доказування у кримінальному процесі – це такі межі діяльності, які виражають повноту слідчих версій, що перевіряються, глибину дослідження фактів (обставин), які встановлені, обсяг доказів, обов'язкових для визнання наявності чи відсутності цих фактів і достатність обґрунтування висновків у досудовому розслідуванні [3].

Межі доказування, як вважає А.І. Трусов, є необхідною та достатньою сукупністю доказів, за допомогою яких забезпечується успішне розв'язання завдань доказування, достовірне встановлення всіх обставин, що входять до предмета доказування [4].

На думку В.М. Тертишника, межі доказування – це такий ступінь достатності та достовірності системи доказів, який дає змогу зробити однозначний і незаперечний висновок, як стосовно кожного з елементів предмета доказування, так і в досудовому розслідуванні загалом [5].

Дійсно, доказування в досудовому розслідуванні вимагає всебічного, повного й об'єктивного встановлення слідчим усіх обставин кримінального правопорушення. Разом із тим теза про «однозначність і незаперечність

висновків» не означає, що висновки суду в кримінальному провадженні будуть збігатися з висновками слідчого. Більш правильним є висновок про необхідність глибокого внутрішнього переконання слідчого в істинності та однозначності зроблених висновків щодо обставин предмета доказування. А це буде залежати від правильного визначення слідчим межі доказування в досудовому розслідуванні, його впевненості в достатності доказів і неспростовності зроблених висновків.

Найбільш повним, на наш погляд, є визначення М.М. Михеєнка, де межі доказування – це такий обсяг доказового матеріалу (доказів і їх джерел), який забезпечує надійне, достовірне встановлення всіх обставин, які входять до предмета доказування, правильне вирішення завдань досудового розслідування та прийняття процесуальних заходів для запобігання кримінальним правопорушенням [6]. Тільки необхідна та достатня сукупність зібраних доказів дає слідчому можливість прийняти правильне рішення та забезпечує законне вирішення кримінального провадження. При цьому межі доказування мають зовнішню спрямованість і визначають глибину, ступінь дослідження обставин кримінального правопорушення, коло необхідних для цього доказів. Межі доказування – це й обсяг доказування, який має внутрішню спрямованість і характеризує кількість та якість доказів у досудовому розслідуванні.

На нашу думку, межі доказування – це необхідна та достатня сукупність доказів, яка дає змогу слідчому всебічно, повно і об'єктивно встановити всі обставини, що складають предмет доказування у досудовому розслідуванні.

Предмет доказування є загальним, єдиним, у той же час межі доказування – строго індивідуальні для кожного кримінального провадження. У досудовому розслідуванні встановлення предмета доказування нерозривно пов'язано з визначенням його межі. Без предмета доказування безглуздо говорити про його межі, встановлення обставин предмета доказування в досудовому розслідуванні не може бути без визначення межі. Співвідношення предмета й межі доказування можна визначити як співвідношення між обсягом і краями, між формою та змістом. Взаємодію між ними можна розглядати як взаємодію мети, результату та способу їх досягнення. Встановлення обставин предмета доказування дає змогу слідчому отримати відповідь на запитання: до чого прагне, на що спрямоване досудове розслідування? Правильне визначення межі доказування допомагає слідчому з'ясувати, яке коло й який обсяг доказів можуть забезпечити достатню повноту й достовірність встановлення та пізнання обставин, що складають предмет доказування в конкретному досудовому розслідуванні. Провідна роль у цьому співвідношенні належить предмету доказування, законодавчо встановленому, який є об'єктивною підставою для правильного визначення межі доказування. Таке співвідношення не применшує значення суб'єктивного чинника, не знижує ролі та відповідальності слідчого у визначенні межі доказування. Особливо важливе значення мають судження, оцінки та висновки слідчого для правильного визначення межі доказування, всебічного, повного й об'єктивного встановлення та дослідження всіх

обставин певного досудового розслідування.

Визначений законодавчо, предмет доказування у кримінальному процесі розглядається як об'єктивна категорія, а межі доказування мають суб'єктивно-об'єктивний характер. З одного боку, межі доказування зумовлені обставинами, що складають предмет доказування (об'єктивний чинник), з іншого – визначення обсягу (кількість та якість) доказового матеріалу залежить від професіоналізму, знань і досвіду слідчого, тобто мають суб'єктивний характер.

У досудовому розслідуванні провідна роль у визначенні межі доказування як у теоретичному, так і в практичному значенні належить слідчому, який здійснює досудове розслідування. Правильне визначення слідчим межі доказування сприяє всебічному й повному доказуванню кримінального правопорушення, встановленню об'єктивної істини. Якщо предмет доказування вказує, що саме повинно бути встановлено досудовим розслідуванням, то межі доказування визначають рамки, обсяг і глибину дослідження обставин у розслідуванні.

Для слідчого правильно визначити межі доказування означає: а) забезпечити з необхідною повнотою з'ясування всіх обставин предмета доказування; б) використовувати для цього лише допустимі докази і в обсязі, необхідному для достовірних висновків у розслідуванні. При цьому слідчий повинен здійснювати доказування з урахуванням: 1) обставин предмета доказування та особливостей складу правопорушення; 2) сукупності доказів, необхідних для достовірного встановлення обставин, що складають зміст предмета доказування; 3) слідчих дій, які потрібно провести для одержання необхідних доказів.

Визначення межі доказування слідчим підкреслює значення його процесуальної самостійності у здійсненні доказування та підвищує особисту відповідальність слідчого, на якого законом покладено тягар доказування. Від активної діяльності слідчого залежить кількість і якість зібраних доказів, їх перевірка та оцінка, а в підсумку – рівень, якість і ефективність доказування в досудовому розслідуванні. У цьому зв'язку вимоги закону (ст. 92 КПК) щодо всебічності, повноти й об'єктивності дослідження обставин правопорушення обов'язкові для слідчого як у частині встановлення предмета доказування, так і визначення ним межі доказування. Дотримання вимоги всебічності у визначенні межі доказування передбачає, що слідчим висунуті та перевірені всі можливі версії як щодо обставин, які складають предмет доказування, так і тих, що сприяють їх встановленню.

Вимога повноти означає, що слідчим повинні бути встановлені всі обставини, які складають предмет доказування в кримінальному провадженні, а також інші обставини, що стосуються правопорушення та необхідні для її законного вирішення. Об'єктивність у визначенні межі доказування в досудовому розслідуванні вимагає від слідчого неупередженого ставлення до учасників розслідування, перевірки й оцінки доказів, а також обставин, які характеризують особу підозрюваного й обвинуваченого.

У визначенні межі доказування слідчому необхідно враховувати, що деякі ознаки межі доказування вказані безпосередньо у предметі доказу-

вання (ст. 91 КПК). Окремі норми КПК України, які визначають порядок досудового розслідування та кримінального провадження, збирання доказів та прийняття рішення теж вказують на межі доказування. Так, слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети.

Термін “достатні відомості”, вказуючи на межі доказування, охоплює їх кількісну та якісну сторони. Разом з тим визначення межі доказування ускладнено в силу невизначеності терміна “достатні”, який адресовано безпосередньо суб’єкту доказування – слідчому і який багато в чому залежить від його знань і професійного досвіду. При цьому докази, на яких ґрунтуються висновки та рішення слідчого в доказуванні, повинні бути достовірними, а їх кількість у своїй сукупності достатньою для прийняття рішення в розслідуванні. Крім того, як вказує М.М. Михеєнко, процесуальні рішення повинні бути обґрунтованими, тобто спиратися на достатні докази, які не залишають сумнівів щодо правильності зробленого висновку [7]. Обґрунтованість у визначенні межі доказування означає адекватність висновків слідчого щодо обставин предмета доказування, подій, які мали місце в дійсності та доказам, наявних у досудовому розслідуванні, а також використання такої форми рішень, що підтверджують їх логічність.

У діяльності слідчого як суб’єкта доказування небезпечним є як безпідставне звуження межі доказування в розслідуванні, так і не виправдане їх розширення. У першому випадку це призведе до неповноти й однобічності розслідування, коли окремі обставини предмета доказування, що мають значення, залишаться невстановленими чи дослідженими поверхово. У подальшому, якщо ці недоліки не будуть усунуті, вони можуть стати підставою для закриття кримінального провадження. Не виправдане розширення предмета доказування означає включення в доказовий матеріал даних, які не мають значення в конкретному розслідуванні, не потребують доказування в силу своєї очевидності, або встановлюють те, що уже достовірно встановлено іншими доказами, тощо.

Надмірне розширення межі доказування впливає на строки розслідування, ускладнює діяльність слідчого та доказування в інших справах, призводить до не виправданих фізичних й матеріальних витрат. У кінцевому підсумку, такий підхід до здійснення доказування не тільки ускладнює встановлення істини в розслідуванні, а й нерідко призводить до порушення закону, прав осіб – учасників розслідування.

Для слідчого у визначенні межі доказування важливим є одержання доказів, які дають змогу з достатньою повнотою встановити обставини предмета доказування й у першу чергу обставини стосовно події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила, а також особливостей складу правопорушення.

Провідна роль у визначенні межі доказування в досудовому слідстві належить слідчому, який здійснює досудове розслідування. Такий висновок впливає з обов’язку, покладеного на слідчого, вжити всі передбачені

законом заходи для всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин правопорушення в поєднанні з особистою відповідальністю слідчого за дії та рішення в розслідуванні.

Здійснення доказування в розслідуванні вимагає від слідчого встановлення достатніх, оптимально необхідних меж пізнання обставин, які складають предмет доказування в певному розслідуванні. У той же час не можна розглядати межі доказування, як установлення доказів, що необхідні лише для прийняття рішень у досудовому розслідуванні. Межі доказування тією чи іншою мірою охоплюють усі рішення, акти та дії слідчого в досудовому розслідуванні. Таке розуміння межі доказування допомагає слідчому в його практичній діяльності уникнути невиправданого звуження чи необґрунтованого розширення межі доказування в розслідуванні.

Безперечно, що визначення слідчим межі доказування передбачає певну ступінь конкретизації та деталізації обставин, які складають предмет доказування в конкретному досудовому розслідуванні. Усі обставини, які мають істотне значення для справи, повинні бути встановлені й досліджені слідчим з достатньою повнотою й глибиною, обов'язковим розкриттям взаємозумовлених зв'язків. Ось чому такими, що мають значення у справі та перебувають у межах доказування, варто вважати обставини, з'ясування яких необхідне для перевірки й оцінки доказів, які впливають на вину особи та кваліфікацію діяння. Стосовно обставин, які не мають істотного значення, їх встановлення й дослідження можливе в тій мірі, в якій це необхідно для розслідування кримінальної справи. Наприклад, законодавство Федеративної Республіки Німеччини (§ 244 (3) КПК), дозволяє не приймати (відхиляти) докази з огляду на їх очевидну надмірність або якщо вони підтверджують факти, що не мають значення для прийняття рішення у справі; є вже доведеними чи не відповідають вимозі придатності або ж їх надзвичайно багато.

Визначення межі доказування, передбачає обов'язкове розв'язання слідчим питання про те, в якому обсязі повинні бути зібрані та досліджені докази в розслідуванні. У будь-якому разі зібрані докази повинні давати слідчому змогу зробити обґрунтований, єдино правильний і незаперечний, за його переконанням, висновок про наявність чи відсутність кожної з обставин, які у своїй сукупності складають предмет доказування в досудовому розслідуванні. Важливість і значущість певних обставин у розслідуванні, якою мірою й в якому обсязі вони повинні бути встановлені, якими доказами підтверджені – вирішує слідчий, який здійснює досудове розслідування

Межі доказування містять у собі й таке поняття як ступінь достатності встановлення та дослідження обставин, що складають предмет доказування в розслідуванні. При цьому слідчому необхідно виходити з того, що для встановлення обставин, як вказаних, так і не вказаних у законі, однак, які мають значення для встановлення істини, повинні бути зібрані й досліджені докази в кількості, що дають йому змогу зробити незаперечний висновок у розслідуванні. При цьому джерела, види, кількість (обсяг) доказів з урахуванням таких вимог, як допустимість, відносність і достатність дока-

зів, визначає слідчий.

Межі доказування, визначаються предметом кримінально-процесуального доказування, який є єдиним. Разом з тим межі доказування в досудовому розслідуванні мають відмінності, зумовлені кваліфікацією діяння, специфікою та іншими особливостями кримінального правопорушення. У визначенні межі доказування, слідчому, крім фактичних обставин, які складають предмет доказування, необхідно встановити й інші обставини, що мають значення у розслідуванні (побічні, проміжні, допоміжні), а також фактичні дані, що необхідні для встановлення вказаних у законі обставин. У перебігу розслідування слідчий повинен враховувати також чинники, які можуть вплинути на визначення межі доказування, повноту та якість розслідування кримінальної справи.

Висновки. Визначення межі доказування на досудовому розслідуванні має певний зв'язок з визначенням межі доказування у стадії судового провадження. Разом з тим межі доказування визначають різні суб'єкти – слідчий, який здійснює функцію розслідування, та суд, на якого покладено функцію судового провадження. Крім того, як досудове розслідування, так і судове провадження мають самостійний пізнавально-пошуковий та дослідницький характер, що значною мірою впливає на визначення межі доказування, а тому в досудовому розслідуванні й судовому провадженні межі доказування можуть і не збігатися.

Бібліографічні посилання

1. Теория доказательств в советском уголовном процессе /отв. ред. Н.В. Жогин. – 2-е изд., испр. и доп. – М., 1973.
2. Лупинская П.А. Уголовно-процессуальное право: учебник / Лупинская П.А. – М., 2001.
3. Усачов А.А. Понятие и сущность акта возбуждения уголовного дела / Усачов А.А // Российский следователь. – 2004. – № 1. – С. 18–22.
4. Трусов А.И. Основы теории судебных доказательств. (Краткий очерк) / Трусов А.И. – М., 1960.
5. Тертишник В.М. Кримінально-процесуальне право України: підручник. – 4-е вид., доп. і перероб. / Тертишник В.М. – К., 2005.
6. Михеенко М.М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве / Михеенко М.М. – К., 1984.
7. Михеенко М.М. Проблемы развития криминального процесса в Украине: избранные творы / Михеенко М.М. – К., 1999.

Калатур М. В. Соотношение понятий предмета и границ доказывания в уголовном производстве. Представлена общая характеристика соотношения понятий «предмет» и «границы доказывания» в уголовном производстве.

Ключевые слова: предмет доказывания, границы доказывания, соотношение, уголовное производство.

Kalatur M. V. Correlation of concepts of fact and limits in proof in criminal proceeding. The article is about general description of correlation of concepts of fact and limits in proof in criminal procedure.

Some scholars differentiate concepts "fact in proof" and "limits of proof", but understanding these groups and their contents – are different. In one concept, the limits of proof is the amount of evidence required to establish circumstances that are subject of proof. According to another, limits of proof is a framework establishing and research facts that are subjects of proof. Some scientists see limits of proof within the limits of the study "vertically", as opposed to the fact in proof where the research is "horizontal". The limits of

proof are also considered as a necessary depth of investigation of the circumstances of ultimate fact.

The proof in pre-trial investigation requires a comprehensive, full and objective setting by an investigator of all circumstances of criminal offense. However the thesis of the "uniqueness and cogency of findings" does not mean that the findings of the court in criminal proceedings coincide with the findings of the investigator.

According to the author the limits of proof is a necessary and sufficient set of evidence that allows the investigator to fully, completely and objectively establish all circumstances that are subject of evidence in pre-trial investigation. The fact in proof is general, single while the limits of proof - especially customized for each criminal proceedings.

Defined by law, subject of proof in a criminal trial is seen as an objective category, and the limits of proof are subjective-objective. On the one hand, the limits of proof due to circumstances that are the subject of proof (objective factor), on the other - the definition of volume (quantity and quality) of evidence material depends on investigator's professionalism, knowledge and experience, that are subjective.

Defining limits of proof at the pretrial investigation has some connection with the definition of the limits of proof in trial stage of proceedings. However, the limits of proof are defined by different process participants - an investigator performing the function of investigation and trial to which is assigned the proceedings function. In addition, as pre-trial investigation and court proceedings are independent cognitive search and exploratory in nature, affecting the definition of the limits of proof and therefore the pre-trial investigation and court proceedings verge of proof can not match.

Keywords: *fact in proof, limits of proof, correlation, criminal proceeding.*

Надійшла до редакції 20.09.2013

Капітанчук Л. Ю.

кандидат юридичних наук

(Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького)

УДК 343.473 : 723

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ЗА НОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПОРУШЕНЬ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Розглянуто тактичні аспекти проведення огляду місця події при порушеннях державного кордону та звернуто увагу на зміни у процесуальному законодавстві та їх практичне значення при проведенні даної слідчої (розшукової) дії.

Ключові слова: *огляд місця події, тактика проведення слідчої дії, переправлення осіб через державний кордон, криміналістичне забезпечення огляду місця події.*

Постановка проблеми. Останнім часом злочинність в Україні має тенденцію до стабілізації, що зумовлено поєднанням законодавчих та організаційних заходів і наукових розробок, спрямованих на підвищення результативності розслідування, і вдосконаленням проведення окремих слідчих дій. Особливе місце серед усіх слідчих дій, спрямованих на збирання інформації зі слідів-відображень, займає слідчий огляд. Значення слідчого огляду у розслідуванні злочинів, без перебільшення, є надзвичайно важли-